

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 5^{ης} ΙΟΥΝΙΟΥ 1930

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς καταθέτει τὰ πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν ἀποσταλέντα βιβλία.

Ὁ κ. Κ. Ἀμαντος καταθέτει τὸ βιβλίον του: *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή, καὶ λέγει τὰ ἑξῆς:*

Εὐχαρίστως καταθέτω σήμερον τὴν γενομένην ὑπ' ἐμοῦ ἔκδοσιν νέων ἀγνώστων ἐγγράφων περὶ Ρήγα Βελεστινλή μετὰ μεταφράσεως ἑλληνικῆς καὶ συντόμου εἰσαγωγῆς. Τὰ νέα ἔγγραφα ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, οὗτω δ' ἐλπίζομεν ὅτι ταχέως συμπληρουμένων τῶν σχετικῶν εἰδήσεων θὰ καταστή δυνατὸν νὰ περιγραφῇ σαφῶς τὸ ἔργον τοῦ Ρήγα.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ. — Περὶ τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν Μ. Φώτιον δοξασίας περὶ ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὑπὸ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου.

Διεξερχόμενος πρό τινος χρόνου τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Τσεχοσλοβάκου Καθηγητοῦ F. Dvornik, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Les Slaves, Byzance et Rome au IX siècle*, Paris 1926, μετ' ἐκπλήξεως παρετήρησα ὅτι ἀναγράψας οὗτος, κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, τὴν κατὰ τοῦ Μ. Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατηγορίαν, περὶ τοῦ ὅτι ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο ψυχὰς καὶ παραπέμψας εἰς τὸν Χρονογράφον Συμεὼν τὸν Μάγιστρον, ἐσημείωσεν ὅτι

ὁ Φώτιος πράγματι διέδιδε τοιαύτην διδασκαλίαν, ὅτι ρητῶς ἀποδίδει αὐτὴν εἰς αὐτὸν ὁ Συμεὼν Μάγιστρος, προσθέτων ὅτι αὕτη ὑπῆρξεν ἀντικείμενον σκανδάλου ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Αὐλῇ (σ. 176-177).

Εἶναι προφανές ὅτι ὁ εἰρημένος Καθηγητὴς ἀταλαιπώρως ἐπανάλαβεν ἀσύστατον κατηγορίαν κατὰ τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀποδοὺς εἰς αὐτὸν μωρὰν δόξαν περὶ ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Δὲν ἤρκεσθη δὲ ὁ κ. Dvornik νὰ ἐπαναλάβῃ ἀπλῶς τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ προσέθηκεν ὅτι ὁ Φώτιος οὐ μόνον ἐπρέσβευεν, ἀλλὰ καὶ διέδιδε τὴν περὶ δύο ψυχῶν διδασκαλίαν. Ἐστηρίχθη δὲ ἐπὶ τοῦ λατίνου Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου καὶ τοῦ ἑλληνος χρονογράφου Συμεὼν Μαγίστρου.

Ὅντως ὁ Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος, ἐν Κωνσταντινουπόλει εὕρισκόμενος καὶ γράφων περὶ τὸ 869, διηγεῖται ὅτι ἔτη τινὰ πρότερον ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἑλλήν ἀπόστολος τῶν Σλαύων Κωνσταντῖνος, ὁ μετονομασθεὶς Κύριλλος, ἀδελφὸς τοῦ Μεθοδίου καὶ ἐπιστήμιος φίλος τοῦ Φωτίου, ἐπέκρινεν αὐτόν, διότι ἐκήρυσσεν εἰς τὸν λαὸν τὴν πλάνην περὶ ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ Φώτιος ἀπεκρίθη ὅτι διαδίδει ταῦτα οὐχὶ πρὸς βλάβην τίνος, ἀλλ' ἵνα δοκιμάσῃ τί θὰ ἔπραττεν ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἂν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐνεφανίζετο τοιαύτη τις αἵρεσις, ἐκ τῶν συλλογισμῶν τῶν φιλοσόφων εἰς μέσον προαγομένη, ἀφοῦ οὗτος ἀποκρούει τοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας. Πρὸς ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος εἶπεν, «ὦ σοφία τοῦ κόσμου, πόσον μωρὰ καὶ αὐτοκαθαίρετος εἶσαι. Ἐρριψας τὸ βέλος ἐπάνω τοσούτου ὄχλου καὶ δὲν προεῖδες ὅτι ἐκ πάντων τούτων εἰς τις ἔμελλε νὰ πληγωθῇ. Εἰς πάντας εἶναι φανερόν ὅτι ὅπως οἱ φυσικοὶ ὀφθαλμοὶ ὅσον καὶ ἂν ὦσι μεγάλοι καὶ ἀνοικτοί, ὅταν ἐπιπροσθῇ καπνὸς καιομένων ἀχύρων, δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ πέραν, οὕτω καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς σοφίας σου, ὅσον καὶ ἂν ὦσιν εὐρεῖς καὶ ἡνεωγμένοι, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς πλεονεξίας καὶ τοῦ φθόνου ἐπισκοτιζόμενοι, δὲν δύνανται νὰ ἴδωσι τὰς ὁδοὺς τῆς δικαιοσύνης. Καὶ διὰ τοῦτο ἀληθὴς εἶναι ὁ λόγος ὅτι διὰ τοῦ βέλους σου οὐδένᾳ εἶχες κατὰ νοῦν νὰ πληγώσῃς, ἐπειδὴ τεθολωμένον ἔχων τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν εἰρημένων κατὰ τοῦ Πατριάρχου παθῶν, δὲν προεῖδες, οἷον ἦτο τὸ ριπτόμενον βέλος»¹.

Αὕτη εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, ἀναγραφομένη ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῶν Πρακτικῶν τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου Συνόδου τοῦ 869-870. Ἐν τέλει τῆς θ' ἐκδόσεως τῆς διαβολῆς ταύτης Συνόδου, κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, παρατίθενται λοιδοροὶ τινες στίχοι κατὰ τοῦ Φωτίου, ἐν οἷς λέγεται:

¹ ANASTASII BIBLIOTHECARRII, Praefatio in Syn. 8 παρὰ J. MANSI, Nova et amplissima collectio Conciliorum, 16, 6.

*duas vero fides impio habentem
animas autem duas mortalium dicentem.*

Ἄλλὰ καὶ ἀνώνυμός τις ἔλλην συγγραφεὺς πραγματείας περὶ τῶν 8 Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατηγορεῖ τὸν Φώτιον, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὡς «τὸν δύο ἔχει ψυχὰς τὸν ἄνθρωπον δυσσεβῶς δογματίσαντα, τὸν ἐφευρόντα τὸ ἐνδιάστροφον τῆς διψυχίας δόγμα».

Ἐκτὸς τούτων σώζεται καὶ ὁ ἐξῆς κανὼν τῆς Συνόδου ταύτης: «Τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης μίαν ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν διδασκούσης ἔχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντων τῶν θεηγόρων Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τὴν αὐτὴν δόξαν κατεμπεδούντων, εἰσὶ τινες οἱ δύο ψυχὰς ἔχειν αὐτὸν δοξάζοντες καὶ τισιν ἀσυλλογίστοις ἐπιχειρήμασι τὴν ἰδίαν κρατύνουσιν αἵρεσιν· ἡ τοίνυν Ἁγία καὶ Οἰκουμενικὴ αὕτη Σύνοδος τοὺς τῆς τοιαύτης ἀσεβείας γεννήτορας καὶ τοὺς ὁμοφρονούντας αὐτοῖς ἀναθεματίζει μεγαλοφώνως· εἰ δέ τις τὰ ἐναντία τοῦ λοιποῦ τολμήσει λέγειν, ἀνάθεμα ἔστω»¹.

Καίτοι ἐν τῷ κανόνι τούτῳ δὲν γίνεται ρητὴ μνεία τοῦ Φωτίου, εἶναι προφανές ὅτι πρόκειται περὶ αὐτοῦ.

Αἱ πληροφορίες αὗται προέρχονται παρὰ συγχρόνων τοῦ Φωτίου, ἀλλὰ μετὰ ἓνα καὶ πλεόν αἰῶνα ὁ Χρονογράφος Συμεὼν Μάγιστρος καὶ Λογοθέτης διηγεῖται τὰ ἐξῆς: «Ἐν μιᾷ νυκτὶ συνέβη γενέσθαι σεισμὸν μέγαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Φώτιος ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος δημηγορῆσαι, εἶπεν ὅτι οἱ σεισμοὶ οὐκ ἐκ πλήθους ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὑδάτων γίνονται καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος δύο ψυχὰς ἔχει, καὶ ἡ μὲν μία ἁμαρτάνει ἡ δὲ ἑτέρα οὐχ ἁμαρτάνει. Τούτων ἀκούσας ὁ πρωτοασηκηρῆτις ἀπελθὼν εἶπε τῷ Βασιλεῖ, ὅτι οἱ δοῦλοι ἡμῶν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς λέγοντες ὡς ἡμεῖς ἡλπίζομεν μίαν ψυχὴν ἔχειν καὶ ἐλαμβάνομεν ἐκάστω μὲν ἅνὰ μοδίους δύο· νῦν δὲ διδάσκει ἀναφανδὸν ὁ Πατριάρχης ὅτι δύο ψυχὰς ἔχει ἕκαστος καὶ δεῖ ἄλλους δύο μοδίους προσθεῖναι ἡμῖν. Καὶ ὁ Βασιλεὺς, γελάσας, εἶπεν, «οὕτως δογματίζει ὁ χαζαροπρόσωπος»; Προσκαλέσας οὖν εὐθὺς τὸν Πατριάρχην πυνθάνεται ὡς δῆθεν θυμούμενος «οὕτως δογματίζεις ὃ μαρζούκα, τὸν ἄνθρωπον ἔχειν δύο ψυχὰς»; ὁ δὲ τῆς πιθανολογίας δολερῶς τοῦτον ὑπείσελθὼν ἔπεισεν ὡς περὶ ἄλλων ὑποθέσεων εἰπεῖν οὐχὶ δὲ οὕτως. Τοῦτον Γρηγόριος ὁ Σαρακούσης ἠρώτησε: «τί τὸ Μαρζούκα σημαίνει»; ὁ δὲ εἶπεν «τὸ μάρ κύων τὸ ζοῦ σύρε τὸ κάς κάσσιμα, τοῦτέστι κύων ἔλκων δέρμα»².

Ἵνα ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Χρονογράφου Συμεὼν Μαγίστρου, ἀρκεῖ νὰ εἰπωμεν, ὅτι οὗτος, ἐχθρὸς ὢν τῆς μνήμης τοῦ Φωτίου, πολλὰ ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ του ἐπεσώρευsen ἀνέκδοτα, ἀποκυήματα νοσοῦσης φαντασίας. Οὕτω λ. χ. ἐσημείωσεν ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Φωτίου ἦτο εἰδωλολατρικῆς καταγωγῆς

¹ MANSI, ἐνθ' ἀν., 16, σ. 166, 404.

² ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ, Χρονογραφία, ἔκδ. Βονν., σ. 673-674.

(«ἐθνικοῦ αἵματος») καὶ ὅτι ἤρπασεν ἐκ Μονῆς τὴν μητέρα τοῦ Φωτίου, ὅτι ἡ μήτηρ του εἶδε δράκοντα ἐξεληθόντα τῆς κοιλίας τῆς, ὅτι ὁ Φώτιος παρὰ μάγου Ἑβραίου ἐδιδάχθη τὴν σοφίαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἠρνήθη τὸν Σταυρόν, ὅτι «Φωτίου τὸν τίμιον Σταυρὸν ὑψοῦντος, μοναχὸς τις πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου ἐστὼς διορατικὸς, εἶδε θέαμα ξένον, ὅφιν παμμεγέθη τὰς χεῖρας τοῦ Φωτίου κρατοῦντα, τὸν δὲ Σταυρὸν τὸν τίμιον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνυψούμενον», ὅτι τέλος ὁ Φώτιος κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀντὶ εὐχῶν ὑπεψιθύριζε στίχους ἐλλήνων ποιητῶν¹.

Τοιοῦτος φλύαρος ἀνεκδοτογράφος ὢν ὁ Συμεὼν, ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ ἢ ἀταλαιπώρως ν' ἀναγράψῃ καὶ τὸ ἀνωτέρω μύθευμα. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει λέγει ὁ Συμεὼν ὅτι ὁ Φώτιος εἰς τὸν Βασιλέα Μιχαὴλ εἶπεν ὅτι παρεξηγήθη ἡ ὁμιλία του, ὅτι ἐπομένως δὲν παρεδέχετο ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύο ἔχει ψυχάς. Ἐπομένως δὲν εἶναι ὀρθὸν ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Χρονογράφου τούτου στηριζόμενός τις νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην, καθ' ἣν ὁ Φώτιος οὐ μόνον παρεδέχετο ἀλλὰ καὶ διέδιδε τὴν περὶ ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δοξασίαν.

Τοιαύτη πεπλανημένη δοξασία δὲν ἦτο ἄγνωστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, παραδεχομένοις τῷ ὄντι ἀγαθὴν καὶ πονηρὰν ψυχὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἐπ' ἀνέλαβον αὐτὴν οἱ αἰρετικοὶ Γνωστικοί, οἱ Μανιχαῖοι καὶ Μεσσαλιανοὶ καὶ ἄλλοι. Ὁ Μ. Φώτιος ἀνῆρσε συστηματικῶς τὰς πλάνας τῶν Μανιχαίων, ὧν τὰς θεωρίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχον ἀνανεώσει οἱ Παυλικιανοί, ὅθεν ἀπέκρουεν ὁ πεφωτισμένος Ἱεράρχης καὶ τὴν περὶ ὑπάρξεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύο ψυχῶν πλάνην.

Ἐν τοῖς «Ἀμφιλοχίαις» ἀναπτύσσων ἔκφρασιν τοῦ ἀγ. Γρηγορίου Θεολόγου, λέγοντος περὶ τῆς δημιουργίας τῆς ψυχῆς «παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθίεις, ὃ δὴ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος», προσέθηκεν ὁ Φώτιος «ἥτις (πνοή) τὴν νοερὰν ψυχὴν ἐδημιούργησέ τε καὶ παρήγαγεν, ἣν εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος»². Ἀλλαχοῦ δὲ τῶν Ἀμφιλοχίων λέγει «καὶ γὰρ τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα πρότερον διέπλασεν ὁ Θεός, εἶτα δὲ ἐνεφύσησε τὴν ψυχὴν»³. Παραδέχετο λοιπὸν ὁ Φώτιος μίαν ψυχὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δημιουργηθεῖσαν διὰ τῆς πνοῆς τοῦ Θεοῦ.

Ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον «ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς» συνιστάμενον, ὅτι ἔχει «ψυχὴν ἀθάνατον», διέκρινε δὲ τὰς «ψυχικὰς» δυνάμεις εἰς «δυνάμεις γνωστικὰς» καὶ «δυνάμεις ζωτικὰς ἢ ὀρεκτικὰς». Ὑπὸ τὰς τελευταίας ἐννοεῖ τὴν θέλησιν, «ἐνέσπαρται τοίνυν τῇ ψυχῇ δυνάμεις ὀρεκτικὴ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος καὶ πάντων τῶν οὐσιωδῶν προσόντων συνεκτικὴ, ἥτις λέγεται θέλησις» καὶ «βούλησίς ἐστι ποιά φυσικὴ θέλησις, ἥγουν φυσικὴ καὶ λογικὴ ὀρεξις τινος πράγματος». Ταῦτα ἐδίδασκεν ὁ

¹ ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ, ἔνθ' ἀν. σ. 168, 669, 671.

² ΦΩΤΙΟΥ, Ἀμφιλόχεια, ἔκδ. Σοφ. Οἰκονόμου, Ἀθήνησι, 1858, σ. 65.

³ Αὐτόθι, σ. 326.

Φώτιος, συμφώνως πρὸς τὸν Δαμασκηνόν. Ἐν τοῖς «Ἀμφιλοχίοις» ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον, «Τινὲς τὸ ἀόρατον τῆς ψυχῆς τὸ κατ' εἰκόνα εἰρήκασιν. Εὐροὶ δ' ἄν. τις καὶ ἐτέραν μίμησιν ἀκριβεστέραν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου· ἔχει γὰρ αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ λογικόν καὶ τὸ ζωτικόν καὶ γεννᾷ μὲν ὁ νοῦς τὸν λόγον, συμπρόεσι δὲ τῷ λόγῳ πνεῦμα, οὐ γεννώμενον καθάπερ ὁ λόγος, συμπαρομαρτοῦν δ' αἰεί· ἀλλὰ ταῦτα ὡς ἐν εἰκόνι πρόσεστι τῷ ἀνθρώπῳ· διὸ καὶ ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα»¹. Ταῦτα πάντα οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ σοφώτατός Φώτιος παρεδέχετο καὶ ἐδίδασκε τὴν ὑπαρξίν μιᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Πῶς ὅμως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς ἀνωτέρω εἰδήσεις περὶ τοῦ ὅτι παρεδέχετο καὶ ἐδίδασκε τὴν ὑπαρξίν δύο ψυχῶν;

Καθ' ἡμᾶς τὸ μόνον πιθανόν ἐν ταῖς εἰδήσεσι ταύταις εἶναι ὅτι ὁ Φώτιος μετὰ τινα σεισμόν ἐν Κωνσταντινουπόλει, Πατριάρχης ὢν, ὠμίλησε πρὸς τὸν λαὸν καὶ εἶπε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ σεισμοὶ δὲν ὀφείλονται εἰς τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων πάντοτε ἀλλὰ καὶ εἰς πλησμονὴν ὑδάτων. Ἡθέλησε, πιθανῶς, νὰ παράσχη φυσικὴν τινὰ ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν σεισμῶν, ἐπαναλαβὼν τὴν περὶ τούτου θεωρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων. Ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Φωτίου ἐγένοντο ἄλλεπαλλήλως σεισμοί, κατὰ τὰ ἔτη 860, 861, 862, 866, 870². Πιθανῶς δὲ τὴν ἀνωτέρω ὁμιλίαν ἀπήγγειλε μετὰ τὸν σεισμόν τοῦ 860, ὃν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰγνατίου ἀπέδωκαν εἰς τὴν θείαν δίκην³, διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν δῆθεν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου. Σεισμός ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατὰ τὸ 870, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Φωτίου καὶ τὴν βιαιοτάτην κατ' αὐτοῦ Σύνοδον τοῦ 869-870. Τινὲς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Φωτίου, μιμούμενοι τοὺς Ἰγνατιανούς, ἀπέδωκαν τὸν σεισμόν εἰς θείαν δίκην, ἀλλ' ὁ πεφωτισμένος Ἱεράρχης δὲν συνεμερίζετο τὴν γνώμην ταύτην. Ὁμιλία αὐτοῦ περὶ σεισμοῦ δὲν σώζεται⁴, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐν αὐτῇ ὠμίλησε καὶ περὶ ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου⁵ καὶ ὅτι φράσεις τινὲς αὐτοῦ παρεξηγήθησαν. Ἡδύνατο νὰ παρεξηγηθῇ ἡ διαίρεσις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἰς δυνάμεις γνωστικὰς καὶ δυνάμεις ζωτικὰς ἢ ὀρεκτικὰς, ἡ ἐν τῇ ψυχῇ διάκρισις τοῦ «λογικοῦ» ἀπὸ τοῦ «ζωτικοῦ». Ἐπιληφθέντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Φωτίου τοιοῦτων φράσεων διέδωκαν εἰς τὸν ὄχλον ὅτι ὁ Φώτιος ἐδίδασκε τὴν ὑπαρξίν δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

¹ Αὐτόθι, σ. 317.

² J. HERGENRÖTHER, Photius Patriarch von Constantinopel, Regensburg., 1867-9, I, 464. Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ, Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Φωτίου Πατριάρχου ΚΠ. Λόγοι καὶ ὁμιλίαι, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1900, Β', 268.

³ ΦΩΤΙΟΥ Ἐπιστολαί, ἔκδ. Βαλέττα, Ἐν Λονδίῳ 1864, σ. 65, 433.

⁴ Ἡ παρ' ΑΡΙΣΤΑΡΧῃ ἐνθ' ἄν. Β, 271 συνίσταται ἐξ ἀποσπασμάτων ἐπιστολῶν.

⁵ Ἡ παρ' ΑΡΙΣΤΑΡΧῃ ἐνθ' ἄν. Β, 283-4 ὁμιλία περὶ ψυχῆς εἶναι συμπίλημα ἐξ ἀποσπασμάτων τῶν «Ἀμφιλοχίων».

Ἡ διήγησις Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου ἀπηχεῖ μὲν τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου ψευδῆ διάδοσιν, ἀλλὰ περιέχει ἐπεισόδιον ἐπινοηθὲν προφανῶς ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλου τινός. Ὁ Ἀναστάσιος ἦτο κατ' ἀρχὰς φίλος τοῦ Φωτίου, σῶζεται δὲ ἐπιστολὴ αὐτοῦ «Ἀναστασίῳ Πρεσβυτέρῳ καὶ βιβλιοθηκαρίῳ Ρώμης» ἀλλὰ κατόπιν συνετάχθη πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Πατριάρχου. Τὸ ἐκτιθέμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Φωτίου καὶ Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἀποτελεῖ ἐπινόησιν. Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Φωτίου καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν περὶ ψυχῆς διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου, μεθ' οὗ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μεθόδιος εἰς φιλικωτάτας πάντοτε διετέλεσαν σχέσεις. Ὁ Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος γράφων τ' ἀνωτέρω τῷ 869 λέγει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο fortissimus amicus τοῦ Φωτίου, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν καθοδηγίαν τοῦ Φωτίου οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ εἶχον ἀναλάβει καὶ ἐπιτελέσει τὰς διαφόρους αὐτῶν ἱεραποστολὰς καὶ δὴ τὴν εἰς Μοραΐαν, ὅπου εὕρισκοντο ὅτε ἔγραφεν ὁ Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος. Ἀφηγούμενος οὗτος τὸ ἐπεισόδιον λέγει ὅτι συνέβη πρό τινων ἐτῶν «Ante annos aliquot Photius idem duarum unumque hominem animarum consistere praedicabat». Κατὰ τὴν ἔκφρασιν ταύτην τοῦ Βιβλιοθηκαρίου τὸ ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου συνέβη τοῦλάχιστον πρὸ τοῦ 858, πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου ὡς Πατριάρχου, ἀλλὰ τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀντίθεσις τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Ἰγνατίον οὔτε καὶ ἂν ὑπῆρχε τις ἀντίθεσις, ἐπειδὴ πράγματι ὁ Ἰγνατίος δὲν ἠνύοι τοὺς λογίους ἄνδρας, ἦτο ἀξιοπρεπὲς εἰς τὸν Φώτιον νὰ κηρύττῃ εἰς τὸν λαὸν μωρὰν δοξασίαν, τὴν ὁποίαν ἀνῆρει, ἄλλως τε, διὰ τῆς λοιπῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων του. Δὲν ἦτο λέγομεν δι' αὐτὸν ἀξιοπρεπὲς, διότι ὡς λόγος τῆς διαδόσεως τοιαύτης δοξασίας φέρεται παρὰ τῷ Ἀναστασίῳ Βιβλιοθηκαρίῳ ἡ παιδαριώδης ἐπιθυμία τοῦ Φωτίου, ὅπως περιαγᾶγῃ εἰς δυσχέρειαν τὸν Πατριάρχην Ἰγνατίον. Ἄν ἦτο ἀληθὴς ἡ πληροφορία τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, ἔπρεπεν οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ νὰ διακόψωσι τὰς πρὸς τὸν Φώτιον σχέσεις, ἐνῶ συνέβη ὅπως τὸ ἀντίθετον. Ἡ προσπάθεια δὲ δυτικῶν τινων ἱστορικῶν, ὅπως ἐκ τοῦ ἀφηγουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου ἐπεισοδίου συναγάγῃσι τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Θεσσαλονικεῖς Ἕλληνες ἀδελφοὶ κατὰ τὴν ἐν Μοραΐᾳ ἱεραποστολικὴν αὐτῶν δρᾶσιν δὲν συνειργάζοντο μετὰ τοῦ Φωτίου καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τούτου ἀπὸ τοῦ θρόνου συνετάχθησαν πρὸς τὴν μερίδα τοῦ Ἰγνατίου καὶ ἐπεδοκίμασαν τὰς κατὰ τοῦ Φωτίου ἐνεργείας τῶν παπῶν Ρώμης, ἡ προσπάθεια αὕτη εἶναι ὅπως ἀστήρικτος.

Εἵπομεν ὅτι ἐν τῷ σχετικῷ κανόνι τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου συνόδου τοῦ 869-870, ἐν ᾧ καταδικάζεται ἡ περὶ ὑπάρξεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύο ψυχῶν δόξα, δὲν γίνεται ρητὴ μνεία τοῦ Φωτίου. Ὑπάρχει ἀόριστος ἔκφρασις «εἰσὶ τινες, οἱ δύο ψυχὰς ἔχεν

αὐτὸν (τὸν ἄνθρωπον) δοξάζοντες καὶ τισιν ἀσυλλογίστοις ἐπιχειρήμασι τὴν ἰδίαν κρατύνουσιν αἵρεσιν», ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ δὲ λατινικῷ κανόνι προστίθεται ὅτι οἱ ταῦτα δοξάζοντες διέσπειραν καὶ συγγράμματα. Ὁ δὲ Hergenröther φρονεῖ ὅτι ὁ Φώτιος διέδωκεν ἀνωλύτως τοιαῦτα συγγράμματα, χωρὶς πράγματι νὰ παραδέχεται τὴν ὑπαρξὶν δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ³. Ἀλλ' ἡ ἀόριστος ἔκφρασις τοῦ κανόνος πείθει μάλλον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ συντάκται αὐτοῦ ἀμφέβαλλον περὶ τοῦ Φωτίου, ἄλλως ἡδύναντο νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸν ὀνομαστί, ὡς ἔπραξαν ἐν ἄλλοις κανόσι, μὴ φεισθέντες ὕβρεων καὶ ἀναθεμάτων.

Προκειμένου τέλος περὶ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Συμεὼν Μαγίστρου καὶ Λογοθέτου, τοῦ τόσας ἄλλας τερατωδίας ἀναγράφαντος περὶ τοῦ Φωτίου, οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ ὅτι αὕτη ὑφείλεται εἰς φαντασιώδη ἐπινόησιν ἐπεισοδίου μεταξὺ τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Βασιλέως Μιχαὴλ γ'. ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Συμεὼν, ὡς εἵπομεν ἥδη, δὲν συνάγεται ὅτι ὁ Φώτιος ἐδίδασκε καὶ διέδιδε τὴν περὶ ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δοξασίαν, ὡς ὑπέλαβεν ὁ τσεχοσλοβάκος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Πράγας κ. Dvornik. Ὁ Συμεὼν ρητῶς ἐσημείωσεν ὅτι ὁ Φώτιος ἐβεβαίωσε τὸν Βασιλέα «περὶ ἄλλων ὑποθέσεων εἰπεῖν οὐχὶ δὲ οὕτως», ὅτι ὠμίλησε περὶ ἄλλων ζητημάτων καὶ οὐχὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο ψυχῶν.

Συμπεραίνοντες λέγομεν ὅτι αἱ πληροφορίες τοῦ λατίνου Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου καὶ τοῦ ἑλληνος Χρονογράφου Συμεὼν Μαγίστρου Λογοθέτου περιέχουσι φαντασιώδη ἐπεισόδια καὶ λεπτομερείας ἐπινοηθείσας. Ἀλλὰ καὶ αἱ πληροφορίες αὗται καὶ ὁ κανὼν τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου Συνόδου μαρτυροῦσιν ὅτι διεδίδετο περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐπρέσβευε τὴν ὑπαρξὶν δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ διάδοσις πάντως ὑφείλεται εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Πατριάρχου, τοὺς καὶ ἄλλας μωρίας διαδόντας κατ' αὐτοῦ. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς τοιαύτην ἀσύστατον διάδοσιν παρέσχε πιθανῶς λόγος αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὠμίλησε περὶ ψυχῆς. Ἀλλ' ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν σωζομένων ὁμιλιῶν ἀποδεικνύεται ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ Μέγας Φώτιος ἐδίδασκε τὴν ὑπαρξὶν μιᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Οὕτε ἦτο δυνατόν νὰ μὴ παραδέχεται τοιαύτην θεμελιώδη ἀλήθειαν ἀνὴρ σοφώτατος, διὰ τῆς σοφίας τοῦ ὁποίου ἐσελαγίσθη ὁ Ἑλληνισμὸς τῶν μέσων χρόνων, πρὸς νέαν καθοδηγηθεὶς ζωὴν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ οὕτινος τὴν εὐρυμάθειαν ἀπεθαύμασαν καὶ φίλοι καὶ ἐχθροί.

³ HERGENRÖTHER, ἐνθ' ἀν. 3, 444 ἐξ.